

УДК 378.22.016:37.015.31:316-052:[615.15]

ЮЛІЯ СТЕПУРА

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

У статті представлено теоретичне обґрунтування необхідності створення спеціальних педагогічних умов (дотримання професійної етики; естетотерапевтичне проектування соціально-виховного середовища ВНПЗ; науково-методична підготовленість викладацького складу; формування у майбутніх фахівців навичок емоційної децентрації; розвиток у студентів здібностей до самовиховання та самотерапії), що забезпечують ефективність реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх педагогів початкової ланки освіти до соціального виховання учнів засобами естетотерапії.

***Ключові слова:** професійно-педагогічна підготовка, соціальне виховання, засоби естетотерапії, модель підготовки, педагогічні умови*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом удосконалення вищої педагогічної освіти є підготовка кваліфікованих педагогів початкової школи, здатних забезпечити гармонійний розвиток учнів і створити міцний фундамент для їх навчання, виховання й розвитку. Окрім того, сучасні людиноцентристські освітні позиції зумовлюють формування в майбутніх педагогів здатності розуміти внутрішній світ вихованців, «говорити з ними їх мовою», вміти швидко мобілізуватися й адаптуватися в сучасних суспільних змінах, творчо вирішувати різноманітні навчально-виховні проблеми, широко застосовувати інноваційні особистісно-орієнтовані педагогічні технології з метою створення комфортного освітньо-виховного простору, що ґрунтується на принципах взаємодовіри, взаєморозуміння та взаємотерапії. Тому процес фахової підготовки має бути пов'язаний з організацією активної творчої професійно-педагогічної діяльності і базуватися на педагогічних умовах, створених і керованих вищими навчальними педагогічними закладами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням професійної підготовки майбутніх педагогів школи I ступеня до освітньо-розвивальної та соціально-виховної діяльності займалися О. Будник, О. Демченко, Л. Дубина, О. Дубасенюк, Л. Колбіна, Т. Кравченко, Ю. Пастир, О. Савченко, Л. Хоружа та ін. Необхідність створення спеціальних умов для успішного навчання студентів відзначали В. Андреев, О. Гончарова, І. Зязюн, Л. Кондрашова, М. Лещенко, О. Малахова, О. Отич, Л. Хомич та інші. Однак проблема вироблення педагогічних умов успішної реалізації моделі підготовки майбутніх педагогів до соціального виховання молодших школярів засобами естетотерапії не знайшла достатнього відображення у психолого-педагогічній літературі.

Мета статті – розгляд концептуальних положень і виявлення педагогічних умов, що забезпечують успішність реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх педагогів до використання засобів естетотерапії у соціальному вихованні учнів.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі термін «умова» визначається як «необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення чого-небудь або сприяє чомусь» [1, с. 1506], а також як «рушійна сила будь-якого процесу чи явища» [1, с. 1526]. У філософському енциклопедичному словнику дане поняття трактується як певне середовище перебування та обставини, за яких що-небудь відбувається [11]. Відтак вважаємо, що педагогічні умови – сукупність факторів, спрямованих на забезпечення ефективності процесу підготовки студентів, досягнення ними високого рівня необхідних знань, умінь і навичок, що забезпечать успішність подальшої професійної діяльності.

Сучасна психолого-педагогічна наука містить широке коло досліджень, що розкривають педагогічні умови забезпечення ефективної професійної підготовки: збагачення емоційно-естетичного досвіду студентів на основі творчих завдань і орієнтацію на розвиток їх арт-терапевтичної компетентності (У. Дутчак) [3]; усвідомлення студентами гуманістичного сенсу особистісно-орієнтованого виховання, організацію суб'єкт-суб'єктного стилю взаємодії та включення студентів у професійну діяльність, пріоритетом якої є дитиноцентризм (О. Кондрицька) [5]; розвиток професійно-педагогічної естетотерапевтичної компетентності, активізація творчого потенціалу студентів, забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин у системі «викладач-студент» із застосуванням технологій естетотерапії (Т. Мірошніченко) [7] та ін.

Враховуючи досвід учених, специфіку соціально-виховної та естетотерапевтичної діяльності педагогів початкової школи, нами виділено педагогічні умови які, на наше переконання, сприятимуть ефективній реалізації структурно-функціональної моделі підготовки студентів до означеної діяльності у освітній простір педагогічного вишу.

Однією з основних педагогічних умов є дотримання професійної етики спілкування в аудиторній та позааудиторній соціально-виховній взаємодії. Саме етична поведінка педагога дозволяє конкретизувати загальнолюдські принципи моралі та сформулювати «етичне поле» освітньо-виховного середовища вищої школи. Професійно-педагогічна етика є своєрідним «компасом», який орієнтує студентів у смислово й ситуативному полі, підказує необхідну стратегію і тактику поведінки» [12, с. 14]. Дана педагогічна умова вимагає дотримання таких морально-етичних принципів підготовки, як повага до гідності кожної особистості (недопустимість жодного прояву зневаги до студентів, визнання неповторності та унікальності їх особистості), толерантності (виявлення терпимості до особливостей, характеру й темпераменту майбутніх педагогів, їх думок і волевиявленень), довіри й взаємодії у вирішенні проблем майбутніх педагогів (доброзичливе ставлення до проблем студентів, готовність їх почути, зрозуміти та допомогти).

Так, дотримання професійної етики на всіх рівнях професійно-педагогічного спілкування має відповідати наступним вимогам: пріоритет гуманістичних цінностей і краси людського характеру; формування сприйняття учня як духовно-моральної цінності; розуміння морального змісту педагогічної професії; розвиток етично-рефлексивної позиції, системного бачення соціально-виховного процесу й емпатійного естетотерапевтичного спілкування; самовизначення педагога стосовно форм соціально-виховної та естетотерапевтичної роботи, персоналізація фахової підготовки.

У процесі цілеспрямованого навчання студентів важливого значення набуває естетотерапевтичне проектування соціально-виховного середовища ВНЗ. Метою естетотерапевтичного створення соціально-виховного середовища є «виращування» творчої особистості студента, що передбачає організацію

просторово-предметних і соціально-естетичних освітніх впливів, які детермінують зміст професійно-педагогічної підготовки, мають спокунально-творчий характер і створюють особливу атмосферу взаємодовіри, взаємопідтримки, комфорту, свободи й співтворчості.

Середовище освітнього закладу відіграє важливу роль у професійному розвитку майбутніх фахівців, адже, воно виконує стимулюючу, підтримуючу, формуючу й розвивальну функції, а також знаменує собою «зустріч» соціокультурного й індивідуального досвіду особистості» [9, с. 254]. В цьому сенсі, соціально-виховне середовище вишу не лише формує в студентів знання про обраний фах і майбутні професійні обов'язки, а й надає їм ціннісного забарвлення, завдяки чому вони стають більш осмисленими. Естетотерапевтична складова даного процесу передбачає невичерпне професійно-творче самовираження майбутніх педагогів, що формує в них «людину-митця, яка відчуває потяг до самовдосконалення і до вдосконалення оточуючого середовища» [8, с. 89-90]. Це, на наше переконання, актуалізує необхідність такої організації навчання студентів, за якої опанування вербально-знаковою інформацією будувалося б на асоціативно-образному рівні її засвоєнні, що б викликало в усіх суб'єктів освітньої взаємодії позитивні емоції, підвищувало інтерес і бажання професійного саморозвитку, активного, зацікавленого опанування навчальним матеріалом.

Важливою умовою ефективної реалізації структурно-функціональної моделі підготовки є теоретико-методична підготовленість викладацького складу до навчання студентів, здійснення соціально-виховного впливу на учнів із використанням засобів естетотерапії. Підґрунтям даної умови є твердження, що при побудові освітнього процесу «викладач має стати співробітником студента в самозміні, самовихованні, самоосвіті, а студент – суб'єктом активної пізнавальної творчої діяльності в процесі спільного розв'язання освітніх завдань» [2]. Окрім цього, формуючи у студентів готовність до означеної професійної діяльності, викладач повинен мати високий рівень педагогічної культури, широкий педагогічний кругозір, володіти власним естетотерапевтичним досвідом, навичками емпатійного спілкування й організації соціально-виховного середовища ВНЗ. Ключовим аспектом у цьому є активна взаємодія студента й викладача, яка будується на переорієнтації діяльності останнього з дидактично-пояснювальної та контролюючо-оцінної роботи на творчо-педагогічну, яка передбачає виконання функцій професійного наставника, консультанта й радника. Вирішальну роль у даному аспекті відіграє наявність у викладача прагнення до самоосвіти і самовиховання: оволодіння сучасними досягненнями психолого-педагогічної науки, накопичення перспективного педагогічного досвіду, аналіз власної діяльності та діяльності колег [4]. Основними формами підготовки й самопідготовки професорсько-викладацького складу можуть бути конференції з обміном досвідом, школи молодих викладачів, курси підвищення кваліфікації, тренінги, відкриті заняття, педагогічні дискусії, навчально-методичні збори та ін. В цьому сенсі, викладач ВНПЗ має бути не лише формальним виконавцем освітніх завдань у професійній сфері, а й творчою особистістю, здатною на виправдані навчально-виховні експерименти, завзятим шукачем нового та корисного.

Формування у студентів навичок емоційної децентрації у діаді «педагог-вихованці» розглядаємо як одну з ключових умов реалізації структурно-функціональної моделі підготовки. Зміст даної умови полягає у пробудженні в майбутніх педагогів стану «Внутрішньої дитини» й зануренні їх у соціально-виховне середовище з метою набуття власного терапевтичного досвіду.

Нині поняття «емоційна децентрація» є недостатньо висвітленим у психолого-педагогічній літературі. У контексті нашого дослідження емоційна децентрація вживається для позначення сформованої у студентів здатності до сприйняття емоцій і переживань учнів, шляхом перетворення смислу образів, понять і уявлень з урахуванням розмаїття точок зору. Головним засобом у цьому є метафора, яка забезпечує двосторонній лікувально-корекційний процес: якісну соціальну зміну школярів і занурення самого педагога в світ метафор, завдяки яким забезпечується «внутрішня єдність» (Ш. Копп) усіх суб'єктів соціально-виховної взаємодії. За допомогою метафори налагоджується чотириохстороння активність: викладача і студента, педагога і учня, всередині якої відбувається усвідомлення не лише учнем (студентом) одержуваної інформації і самого себе, а й викладачем (майбутнім педагогом) – розуміння вихованців, свого внутрішнього світу й особливостей організації естетотерапевтичної та соціально-виховної діяльності. З цього слідує, що у процесі фахової підготовки студентів та їх безпосередньої фахової діяльності відбувається не лише обмін інформацією та досвідом, а й встановлюється інтуїтивне спілкування «серця з серцем», коли викладач (студент), отримавши власний терапевтичний досвід та перебуваючи у метафоричному стані «Внутрішньої дитини», має змогу краще налагодити з вихованцями комунікативний зв'язок, зрозуміти причини їх поведінки і вчинків, обрати оптимальні шляхи їх соціального розвитку. Таке збереження в собі стану «Внутрішньої дитини» є надважливим для педагогічного фаху, адже «уміння повернутися до «Дитини в собі» є воістину безцінною якістю, яка допомагає нам пригадати особливості дитячої безпосередності сприйняття й використовувати їх як важливий терапевтичний інструмент» [6, с. 24]. На наше переконання, стан «Внутрішньої дитини» необхідно берегти і захищати від тяжких та іноді агресивних життєвих обставин: «недарма сам предмет науки педагогіки українською мовою звучить як похідна від «сховати» – ви-ховання!» [10].

Не менш важливою умовою реалізації структурно-функціональної моделі професійно-педагогічної підготовки є розвиток у студентів особистісно-професійних здібностей до самовиховання й самотерапії. Успішна реалізація даної умови визначається, насамперед, наявністю в майбутніх педагогів потреби в постійному професійному самовихованні та самотерапії, вміння керувати особистим зростанням і зростанням вихованців, систематично поповнювати знання, удосконалювати навички терапевтичного «самоцілення». Здатність студентів до самотерапії виявляється, насамперед, у повноті їх соціально-творчого досвіду, умінні самоідентифікувати власні думки і переживання, наявності навичок самоконтролю, самоаналізу й самооцінки власної діяльності, здібностей визначати й реалізовувати шляхи саморозвитку. Досягти цього можна за допомогою різних форм самостійної роботи студентів, які будуються на принципах творчості, свободи, емоційності, врахування їх інтересів і здібностей. Так індивідуальні форми (робота з науковою літературою, підготовка есе й творчо-педагогічних робіт, написання статей, створення власного банку естетотерапевтичних технік і вправ, підготовка методичних рекомендацій щодо застосування засобів естетотерапії у соціальному вихованні учнів, ведення щоденників самоспостереження та ін.) активізують оцінно-творчу діяльність студентів, адже вимагають від них максимальної сконцентрованості знань, умінь, навичок із означеної діяльності. Групові форми позааудиторної самовиховної й самотерапевтичної роботи (спільна розробка, проведення соціально-виховних заходів із використанням засобів естетотерапії, підготовка соціально-виховних проєктів (презентацій, плакатів, буклетів), організація професійно-педагогічних змагань, спільне вирішення педагогічних

ситуацій) спрямовані на узагальнення й систематизацію здобутих у процесі навчання фахових знань, умінь і навичок.

Висновки. На підставі аналізу досліджень у галузі психолого-педагогічної науки нами обґрунтовано такі педагогічні умови успішної реалізації структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх педагогів початкової ланки освіти до соціального виховання учнів засобами естетотерапії: дотримання професійної етики спілкування в аудиторній та позааудиторній соціально-виховній взаємодії; естетотерапевтичне проектування соціально-виховного середовища ВНЗ; теоретико-методична підготовленість викладацького складу до навчання студентів здійснення естетотерапевтичного й соціально-виховного впливу на учнів; формування у студентів навичок емоційної децентрації у діаді «педагог-вихованці»; розвиток у студентів особистісно-професійних здібностей до самовиховання й самотерапії. Визначені педагогічні умови є взаємодоповнюючими елементами професійного навчання студентів, упровадження яких є спеціально сконструйованим процесом, що слугує основою реалізації розробленої моделі підготовки. Збагачення професійної підготовки майбутніх педагогів дасть змогу сформуванню позитивну мотивацію до професійної діяльності, викликати стійкий інтерес і бажання використовувати естетотерапевтичні засоби з соціально-виховною метою, здобути необхідну систему знань і вмінь для вирішення різноманітних соціально-виховних проблем, досягати цілісності особистісно-професійного розвитку, що і забезпечить ефективність їх професійно-педагогічної підготовки.

Перспективи подальших розвідок. Наше дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми й передбачає подальшу наукову діяльність у напрямі удосконалення й доповнення системи професійно-педагогічної підготовки студентів до здійснення соціально-виховного впливу на молодших школярів із використанням естетотерапевтичних засобів.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Олена Петрівна Демченко. – Вінниця, 2006. – 198 с.
3. Дутчак У. В. Підготовка майбутнього учителя музики до естетичного виховання підлітків засобами арт-терапії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / У. В. Дутчак. – К., 2011. – 259 с.
4. Єгорова В. Фахова ключова компетентність як складова сучасних вимог до науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] / В. Єгорова // Нова педагогічна думка. – 2013. – № 3. – С. 47-50. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_3_15.
5. Кондрицька О. І. Формування у студентів педагогічних університетів цінностей особистісно орієнтованої моделі виховання засобами артпедагогіки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Оксана Іванівна Кондрицька. – К., 2009. – 266 с.
6. Миллс Дж. Терапевтические метафоры для детей и «внутреннего ребенка» / Дж. Миллс, Р. Кроули. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 144 с.
7. Мірошніченко Т. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання засобів естетотерапії у навчально-виховному процесі : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Мірошніченко. – Полтава, 2014. – 237 с.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.

9. Сотська Г.І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис... докт. пед. наук : 13.00.04 / Г. І. Сотська. – К., 2014. – 456 с.
10. Федій О. А. Естетотерапія : навч. посібн. / О. А. Федій. – [2-ге вид., перероб. та допов.]. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 288 с.
11. Философский энциклопедический словарь / Сост. : Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лугченко. – М. : Инфра-Москва, 2001. – 575 с.
12. Хоружа Л. Етичний розвиток сучасного педагога / Л. Хоружа // Естетика і етика педагогічної дії. – зб. наук. пр., 2011. – Вип. 2. – С. 14-21.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2016 р.

СТЕПУРА Ю.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ УСПЕШНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ МОДЕЛИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ СРЕДСТВ ЭСТЕТОТЕРАПИИ В СОЦИАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ УЧЕНИКОВ

В статье представлено теоретическое обоснование необходимости создания специальных педагогических условий (соблюдение профессиональной этики; эстетотерапевтическое проектирование социально-воспитательной среды ВУПЗ, научно-методическая подготовленность преподавательского состава, формирование у будущих специалистов навыков эмоциональной децентрации, развитие у студентов способностей к самовоспитанию и самотерапии), которые обеспечивают эффективность реализации структурно-функциональной модели подготовки будущих педагогов начального звена образования к социальному воспитанию учеников средствами эстетотерапии.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, социальное воспитание, средства эстетотерапии, модель подготовки, педагогические условия

СТЕПУРА YU.

V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ukraine

THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF SUCCESSFUL IMPLEMENTATION THE MODEL OF FUTURE TEACHERS TRAINING TO INTRODUCE AESTETOTHERAPEUTIC MEANS IN PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S SOCIAL EDUCATION

The article deals with the scientific and pedagogical sources attempted to determine of theoretical justification for the creation of special pedagogical conditions (compliance of professional ethics in communication in class and extracurricular social and educational interaction; aestetotherapeutic design of social and educational environment of higher educational institution; scientific and methodical preparedness of the teaching staff to teach students aestetotherapeutic and social and educational influence on pupils; the formation of future specialists' skills of emotional decenteration in dyad «teacher-students»; the development of students' personal and professional abilities to selfeducation and selftherapy), providing efficiency of structural and functional model of future teachers training to introduce aestetotherapeutic means in the primary schoolchildren's social education.

The author notes that the perspective of further scientific research aestetotherapeutic means has a holistic, structural and humanistic direction and is characterized by practical implementation. The pedagogical conditions are highlighted by the author as a complex of factors to ensure effectiveness of the students training to use aestetotherapeutic means in primary schoolchildren's social education, in order to achieve the high level of required knowledge and skills that will ensure the success of future professional activity. The author of the article notes that the research does not cover all aspects of the problem and requires further research activities towards the improvement and complement the system of professional and pedagogical future teachers training to perform social and educational impact on young schoolchildren by using means of aestetotherapy.

Keywords: professional and pedagogical training, social education, means of aestetotherapy, training model, pedagogical conditions